

Sammanfattning

Utgiven av

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU)

Publikationens namn

"Så man nu sen vet var man é". Bedömning av lärande och kunnande inom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen

Författare

Päivi Atjonen, Heikki Laivamaa, Anne Levonen, Sirpa Orell, Mikko Saari, Katriina Sulonen, Marja Tamm, Päivi Kamppi, Niina Rumpu, Risto Hietala, Jaakko Immonen

Syftet med utvärderingen som angår bedömning av lärande och kunnande inom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen, var att granska vilka erfarenheter rektorer, lärare, elever och vårdnadshavare hade av bedömningsmetoder, -praxis och -kultur. Utvärderingen grundar sig på textdokument som behandlade bedömningen av lokala läroplaner, elektroniska enkäter omfattande över 8 000 respondenter. Utvärderingen genomfördes våren 2018 i enheter (grundskolor och gymnasier), som ingick i urvalet. Bedömningen grundade sig också på diskussioner i små grupper, som anordnades i urvalsenheter. På de tre huvudfrågorna i utvärderingen gavs följande slags svar och rekommendationer:

1. Hurdan är bedömningspraxisen inom grundläggande utbildning och gymnasieutbildning?

Oftast användes summativa och individcentrerade *bedömningsmetoder*. Lärarna upplevde *responspraxis* som fungerande och betydelsen av uppmuntrande respons var något som lyftes fram i såväl lärarnas som elevernas och vårdnadshavarnas svar. *Vitsorden* i läroämnena grundade sig i allmänhet på målen och bedömningskriterierna, men elevernas prestationer jämfördes också med den övriga elevgruppen. För eleverna och vårdnadshavarna var grunderna för vad vitsorden bygger på inte lika tydliga som för rektorerna och lärarna.

Vid bedömningen av övergångsskeden i slutet av andra klassen inom grundläggande utbildning betonar man elevens styrkor vid lärande och hur eleven avancerar i olika läroämnena. I slutet av sjätte klassen prioriteras utvecklingen av arbetsfärdigheter och inlärningsfärdigheter, avancemang i olika läroämnena och stöd för studiemotivation. Av gymnasielärarna trodde bara drygt en femtedel att vitsorden beskriver elevens kunnande väl när eleven övergår från nionde klassen till gymnasiet. Och av lärarna i årskurs 7–9 trodde drygt en tredjedel att vitsorden beskriver elevens kunnande väl när eleven övergår från nionde klassen till gymnasiet

Vitsorden i slutbedömningen var en inexact kombination av hur målen i genomsnitt uppnåtts, vad eleven kunde vid tidpunkten för slutbedömningen och en rad andra faktorer. I bedömningsgrunderna upptäcktes skillnader i skolans storlek, lärarnas erfarenhet samt de lägre och högre årskurserna inom den grundläggande utbildningen. Nationella prov som gäller hela årskursen fick inget övertygande understöd och fungerar således inte som en harmoniserande faktor i bedömningen.

Rektorerna och lärarna ansåg att *vitsordens inbördes motsvarighet och en rättvis bedömning* var god i de skolor och läroanstalter de själva företrädde. Äventyrandet av rättvis bedömning har diskuterats särskilt i samband med beslut om trestegsstöd samt gällande bedömningen av elever med invandrarbakgrund. Eleverna ansåg att bedömningen de fick var ganska rättvis, och vårdnadshavarna beskrev bedömningen som tämligen träffande och rättvis.

Lärarna ansåg att *bedömningskriterier som härletts från mål* vara användbara, för att bestämma goda kunskaper, handleda eleven och skilja underkända prestationer från godkända. I synnerhet önskades att bedömningskriterierna inom den grundläggande utbildningen skulle tydliggöras och att vitsorden

därigenom skulle bli mer enhetliga; somliga önskade fler kriterier. Gymnasielärarna hade ingen enhetlig syn på hur nödvändiga kriterierna är i gymnasiet.

Rektorer och lärare uppgav att *bedömningen av uppförande* vanligtvis grundar sig på lokala grunder för bedömning av uppförande, målen för fostran och på att man följer ordningsreglerna i skolan. Bland cirka en tredjedel av dem som deltog i utvärderingen saknades preciseringarna till bedömning av uppförande i de lokala läroplanerna. Eleverna hade ingen tydlig uppfattning av grunderna för vad vitsordet i uppförande byggde på, men de ansåg i all fall att bedömningen av uppförandet var rättvis.

Större delen av lärarna och rektorerna ansåg att elevens attityd hade en betydande inverkan på bedömningen av uppförande. Eleverna tyckte att lärarna i läroämnesbedömningen lät elevens personlighet inverka på bedömningen, och 14 procent av lärarna medgav att elevens personlighet eller elevens temperament påverkade bedömningen åtminstone i någon mån. Knappt en tredjedel av lärarna uppgav att elevens uppförande påverkade bedömningen i läroämnet.

I *gymnasierna* gick man igenom utvärderingsgrunderna och målen för lärandet i början av kurserna och studerandena fick mångsidig respons på arbetet. Studentexamensuppgifter användes allmänt vid utvärderingen, och drygt hälften av lärarna ansåg att de med hjälp av kursens slutprov fått tillräckligt med information om studerandens kunnande. Det finns en stor variation mellan gymnasierna när det gäller omtagnings- och höjningspraxis för studieprestationer.

I fråga om utveckling av bedömningspraxis rekommenderade utvärderingsgruppen för det första att större vikt borde fästas vid användningen av formativa och interaktiva, mångsidiga bedömningsmetoder som styr lärprocessen. Utöver retroaktiv respons behövs särskild handledning i hur man ska gagna kommande lärande. För det andra rekommenderades att lärarnas, elevernas och vårdnadshavarnas kunskaper om målen och kriterierna för lärande samt den bedömning som grundar sig på dem ska stärkas, eftersom de faktorer som påverkar vitsorden inte i nuläget kunde specificeras i tillräcklig utsträckning. I grunderna för läroplanen ska man se till att målen och kriterierna stämmer överens sinsemellan, för att den elevspecifika bedömning som läraren gör ska ha tillräckligt stöd. Enligt den tredje rekommendationen ska praxis för omtagning och höjning av studieprestationer tydliggöras i synnerhet i gymnasier, men också inom den grundläggande utbildningen.

2. Vilken bedömningskompetens har rektorer, lärare och elever inom grundläggande utbildning och gymnasieutbildning?

Lärarnas *bedömningsaktivitet påverkades* mest av etablerad bedömningspraxis och information från elevernas inlärningssituationer. Bedömningen styrdes av skolgemenskapens kollegiala dialog- och samtalspraxis, samt av tillgången till och deltagande i fortbildning. Längre arbetserfarenhet styrde också bedömningen.

Rektorerna *utvecklade sin bedömningskompetens* med hjälp av skolans, utbildningsanordnarens eller en extern aktör, medan lärarna i huvudsak utvecklade sin bedömningskompetens självständigt. Lärarna deltog avsevärt lite i utbildningar om bedömning.

Lärarna ansåg att de kunde stödja identifieringen och utvecklingen av *elevernas egna inlärningssätt*, men inte hjälpa dem att jämföra sitt kunnande med målen eller bedömningsgrunderna; likaså var endast hälften av eleverna nöjda med det stöd de fått av läraren i sin måluppställning gällande bedömning. Lärarnas handledning i uppställningen av elevernas egna mål ökade vid övergång från de lägre till de högre årskurserna och i gymnasiet. Lärarnas *självförtroende* angående bedömningen var störst när det gällde bedömningen av kunskapsmålen i valfria läroämnen och minst när det gällde bedömningen av uppvisade arbetsfärdigheter och annat kunnande i mångvetenskapliga läroämnesområden.

I fråga om utveckling av bedömningskompetens rekommenderade utvärderingsgruppen för det första att undervisning om bedömning ska ökas inom lärarnas grundutbildning och fortbildning. I skolor och läroanstalter behövs tillräckligt med möjligheter för att på ett gemenskapsinriktat sätt som också engagerar bedömningsparterna göra försök med att diskutera och utveckla bedömningen på sätt som främjar pedagogiken. För det andra rekommenderades att också elevernas bedömningskompetens ska utvecklas i synnerhet genom att man vägleder dem i själv- och kamratbedömningskunskaper och genom att man stärker deras delaktighet. Färdigheter som hjälper en att lära sig hur man lär sig, är av stor betydelse för att inspirationen att lära sig ska bibehållas och positiva attityder gentemot utvärdering utvecklas. På så sätt blir också nyttan av bedömningen och utvärderingen stor.

3. Hurdan är bedömningskulturen inom den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen?

Rektorerna ansåg att de *uppmuntrade* lärarna till mångsidig bedömning och de möjliggjorde bedömningsförsök. Lärarna var nöjda med det stöd de fått av ledningen, men förhöll sig mer kritiskt än rektorerna till bedömningskulturen (t.ex. mångsidig respons, lärarnas samtal med rektor, instruktioner från rektor).

Enligt rektorerna hade man reserverat rätt bra med tid för den *gemensamma bedömningsplaneringen* i skolorna eller läroanstalterna, men lärarna delade inte förbehållslöst uppfattningen om att tiden var tillräcklig. Såväl rektorerna som lärarna ansåg att planeringen i regel görs ensam. Enligt lärarna planerades bedömningen sällan med eleverna, eleverna engagerades mest i planeringen i gymnasierna.

Den bedömningsrelaterade dialogen mellan hem och skola var enligt vårdnadshavarna mycket intensiv i de lägre årskurserna, men minskade i de högre årskurserna och i gymnasiet. I frågor som gäller bedömning kontaktade vårdnadshavarna mer sällan rektorer och lärare än elev- eller studiehandledare. Vårdnadshavarna ifrågasatte sällan lärarnas bedömning. Enligt rektorerna och lärarna kommunicerade skolorna och läroanstalterna väl med hemmen om bedömningen, men uppfattningarna om hemmens åtkomst till elevspecifika *dokument* avvek från varandra. Vårdnadshavarna ansåg att det finns utrymme för förbättring i dialogen.

Rektorerna var ganska optimistiska angående *utnyttjande av information som fås från bedömningen* för utveckling av undervisningen och skolan, men både rektorerna och lärarna ansåg att man lyckades sämre med att identifiera bedömningens effekt. Bedömningspraxis följde man upp endast i någon mån.

I de lokala läroplanerna fanns brister i det som i grunderna för läroplanen förutsätts att ska anges explicit.

I *SWOT-samtalen* som förts i skolorna och läroanstalterna fokuserade man på vilka styrkor det finns och vad som fungerar i bedömningskulturen och vilka utvecklingsområdena är. Man diskuterade också vilka hot det finns bland de gemensamma principerna, riktlinjerna och praxisen.

Man upplevde att övriga styrkor fanns i atmosfären och som utvecklingsområden såg man mångsidig bedömning, en uppmuntrande attityd, kontinuitet och flexibilitet samt självvärdering och kamratbedömning.

Som möjligheter till att ytterligare förbättra bedömningskulturen uppgav man att man behöver satsa på en bättre förmåga att stödja, handleda och motivera eleverna att lära sig med hjälp av bedömningen än man tidigare gjort.

Utvärderingsgruppen rekommenderade för det första att samtliga centrala bedömningsrutiner som delegerats att avgöras lokalt, ska komma att införas i de lokala läroplanerna. Det förutsätter god planering och ett gott ledarskap. Det förutsätter också att man engagerar lärarna så att de blir delaktiga och ska

kunna förbinda sig till de gemensamma riktlinjerna. En annan rekommendation blev att stärka samarbetet mellan olika bedömningsparter, där dialogen mellan hem och skola om bedömning särskilt behöver uppmärksammas. För det tredje rekommenderade gruppen att med hjälp av pedagogiskt ledarskap ska skapa en bedömningskultur som uppmuntrar att experimentera med och utveckla olika slags bedömningspraxis.

Nyckelord: Bedömning, lärande och kunnande, vitsord, kriterier, grundläggande utbildning, gymnasieutbildning, grunderna för läroplanen, lokal läroplan